

نویسنده: ریجو ساوالین *

ترجمه: حمید کشاورز

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران

حکیده

نویسنده در این نوشتار، پرسش‌های مفهومی و عملی شایستگی شبکه‌ای را در زمینه جستجوی اطلاعات منعکس می‌سازد. به این ترتیب که شایستگی شبکه‌ای به عنوان یکی از شایستگی‌های اطلاعاتی منظور شده و به منزله زیردستی در چهار حوزه کلی تعریف شده است: آگاهی از وجود منابع اطلاعاتی، استفاده ماهرانه از ابزار فناوری اطلاعات و ارتباطات، قضاوت در مورد ربط اطلاعات به دست آمده، و ارتباطات. با توجه به عقاید شناخت اجتماعی آلبرت باندورا مدلی از شایستگی شبکه‌ای ارائه شده است. در این مدل، شایستگی شبکه‌ای در ارتباط با چهار عامل قرار گرفته است: شایستگی شبکه‌ای، خودکارآمدی، خواسته‌های بروندادی، عوامل تأثیرگذاری مانند اضطراب، و تجارب دریافت شده از جستجوی اطلاعات در اینترنت. همچنین توجه ویژه‌ای به ربط بین شایستگی شبکه‌ای و خودکارآمدی شده است که بر قضاوت شخص از توانایی‌اش در سازماندهی و اجرای جستجو (مثل یافتن اطلاعات در وب) دلالت می‌کند.

کلیدواژه‌ها: بازیابی اطلاعات/ اینترنت/ شایستگی‌ها

مقدمه

محیط اطلاعاتی شبکه‌ای که با اینترنت بهینه شده است، الزامات نوینی از مهارت و شایستگی را در مردم جهت جستجوی بی‌وقفه اطلاعات، باعث شده است. این شرایط در نتیجه توجه به بزرگراه‌های اطلاعاتی و متعاقب آن مهارت‌های پایه‌ای است که افراد باید در فناوری اطلاعات و ارتباطات داشته باشند. به تازگی توجه به شکاف دیجیتالی بین ثروتمندان و فقیران اطلاعاتی، منجر به ایجاد پرسش‌های جدیدی در مورد توسعه مهارت‌های شهروندان در جوامع اطلاعاتی شده است. این مهارت‌ها به همان اندازه برای تازه‌کاران مهم است که برای مجربان. بنا براین نیازی آشکار به «شایستگی شبکه‌ای ۱» وجود دارد. اگر چه بحث‌های متعددی در باب الزامات جدیدی از «سواد اطلاعاتی ۲» یا «سواد دیجیتالی ۳» شده است، اما پرسش‌های مفهومی در خصوص «شایستگی ۴» و «مهارت ۵» در جامعه شبکه‌ای، به ندرت تحلیل شده است. به همین ترتیب پرسش‌هایی مانند چگونه ممکن است شایستگی‌ها و مهارت‌ها به صورت جزئی از فرایند جستجوی اطلاعات در مدلی ارائه شوند، در مطالعات مربوط به اطلاعات، مهم‌انگاشته شده‌اند. در مقابل، تعداد مطالعات تجربی مربوط به مهارت‌های کاربران در جستجوی اینترنتی، رشد زیادی داشته است. بیشتر محققان این‌گونه مفاهیم را واضح و شناخته شده می‌پندارند. مطالعات مربوط به سواد اطلاعاتی، اغلب به ارائه سیاهه‌ای از کیفیت‌های مورد نیاز برای افراد باسواد اطلاعاتی منتج می‌شود. حتی در میان نوشته‌های توصیفی و برنامه‌ریزی شده‌ای که ممکن است برای توسعه آموزش استفاده‌کنندگان از کتابخانه مفید باشد، چنین رویکردهایی به سواد اطلاعاتی کافی نیست.

اگر چه شماری از مفاهیم مانند «سواد فناوری اطلاعات ۶» و «مهارت‌های اطلاعاتی ۷» وجود دارند، اما هیچ‌کدام از آنها به طور کافی به خصیصه‌سازی ملزومات عملیات جستجوی اطلاعات در محیط شبکه‌ای نپرداخته‌اند. برای رسیدن به این هدف، مطالعه حاضر مفهوم «شایستگی شبکه‌ای» را به عنوان یکی از «شایستگی‌های اطلاعاتی ۸» معرفی می‌کند.

گزاره‌های پژوهش

به خاطر تمرکز این مطالعه بر شایستگی‌های لازم برای جستجوی اطلاعات، پرسش‌های تفصیلی مربوط به ارتباطات و شایستگی‌های ارتباطی به میان نمی‌آید.

دو سؤال کلی در این جستار بررسی می‌شود:

- ویژگی‌های خاص شایستگی شبکه‌ای چیست؟

- نوع نگرش به شایستگی شبکه‌ای، به عنوان جزئی از جستجوی اطلاعات در اینترنت چگونه است؟ ابتدا به منظور ارائه چارچوبی معنایی، مفاهیم «توانایی»^۹، «شایستگی»^{۱۰}، و «مهارت»^{۱۱} به طور خلاصه بازبینی می‌شوند، سپس با بررسی ویژگی‌های خاص شایستگی شبکه‌ای، مشکلات مفهومی مشخص می‌شوند. به منظور گذاردن ملاحظات فوق در فضایی عملی، مدلی از شایستگی شبکه‌ای طراحی و معرفی می‌شود. این مدل براساس تئوری شناخت اجتماعی آلبرت باندورا^{۱۰} (۱۹۸۶) است و در پایان، کلیت پژوهش با عنایت به این مدل روشن می‌شود.

رویکردی به مفاهیم کلی: از توانایی تا شایستگی و مهارت

مفاهیم «شایستگی» و «مهارت» چندگانه بوده و می‌توان آنها را از زوایای مختلف تعریف کرد. تنها با واگرایی و یا همگرایی تعاریف شایستگی و مهارت، تشریح مفهومی صورت نمی‌گیرد. چندین مفهوم دیگر نیز با آنها نزدیکی معنایی دارند، مانند توانایی، گنجایش، و تجربه. اینکه این مفاهیم به چه نحوی رتبه‌بندی شوند و یا در یک سطح از عمومیت قرار داده شوند کار را مشکل‌تر می‌کند.

در نگاهی اجمالی، شایستگی مربوط به توانایی شخص در سازگاری مناسب به منظور تسلط بر محیط، در طول زمان و برای دستیابی به هدف است. در این تعریف، مهارت‌ها مربوط به یک لیاقت در شخص برای بقای رشد، و کامیابی می‌باشد. کاملاً روشن است که وقتی فردی شایسته است، در دستیابی به آنچه می‌خواهد نیز تواناست. از سوی دیگر، مهارت‌ها از دیدگاه اقتضائات شغلی یا موقعیتهای مشکل‌زا نیز قابل تعریف‌اند. از این منظر، شایستگی‌ها و مهارت‌ها، وسیله‌اند. یعنی آنها به خودی خود ارزش نیستند، بلکه وسایلی برای دستیابی به هدف‌اند.

توانایی، شایستگی، و مهارت

برای فراهم‌آوری چارچوبی برای تشریح بیشتر شایستگی شبکه‌ای، در اینجا در مورد ویژگی‌های مفاهیم کلی توانایی، شایستگی و مهارت بحث می‌شود.

به جهت اینکه توانایی، مضمونی اساسی برای مفاهیم دیگر است، قبل از همه مورد بازبینی قرار می‌گیرد. برپایه تعریف فرهنگ لغت، توانایی می‌تواند کیفیت یا موقعیتی از نیرومندی به لحاظ جسمی، روانی، و قانونی برای انجام کاری، و یا یک استعداد ذاتی و طبیعی و یک نوع زبردستی در نوع خاصی از فعالیت‌ها قلمداد شود. کلمه شایستگی ریشه در واژه competence دارد که به معنی «با هم تناسب داشتن»^{۱۱} است. همراهی این مفهوم با مفاهیم پایه‌ای مثل «دانش» و «کنش» مورد توافق نیست.

در نظریه‌های خردگرایانه، از شایستگی به عنوان مجموعه‌ای از موجودیتهای ثابت مربوط به هم، یا ویژگی‌هایی مشخص که به وسیله کنشگران به دست آورده می‌شوند، یا مجموعه‌ای از ملزومات انجام کاری خاص یاد می‌شود. در مقابل، رویکردهای تفسیری در تعریف شایستگی بر راه‌های تجربه کاری (مثلاً در حرفه) و یا چگونگی تهیه وسایل مربوط به انجام یک کار تأکید می‌ورزند.

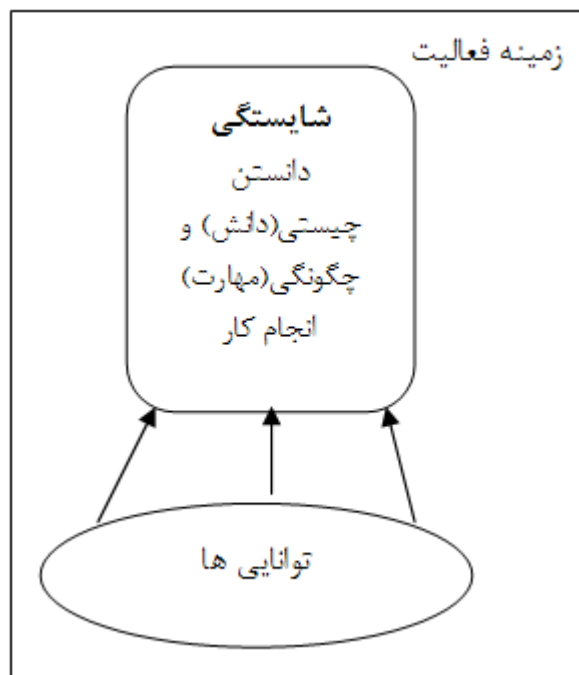
مفهوم «مهارت» برای تعریف آسان‌تر از بقیه نیست. در فرهنگ‌ها مهارت را این‌گونه معنی کرده‌اند: دانشی در مورد وسایل و روش تکمیل یک کار، یا توانایی برای استفاده از دانش یک شخص به صورت مناسب و کاربرد آن در اجرا و انجام وظیفه. به بیان دیگر، سازمانی برای اعمال در فرایندی هدفمند که در بسترهای مختلف اقتصادی،... مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین مهارت‌ها ممکن است به منزله توانایی‌های گسترده شده و یا آموخته شده برای نیل به هدف انگاشته شوند.

بهرحال این ویژگی‌ها باید به قدری خاص باشند تا عناصری را برای تعریف عینی از مفاهیم کلی به دست دهند. به دلیل تمرکز این نوشتار بر شایستگی شبکه‌ای، و نه مفاهیم توانایی و مهارت به طور عام، تعاریف زیر در سطحی کلی مورد پذیرش و استفاده قرار می‌گیرند:

«توانایی»، منابعی ذاتی هستند که از ساحت‌های هوشی و جسمی درون فرد نشأت می‌گیرند و نیروهای هستند که در کارهای روزمره استفاده می‌شوند.

«شایستگی»، بر توان شخص در انجام مناسب کارها بر اساس توانایی ذاتی‌اش، دلالت می‌کند. همان‌طور که ریول^{۱۲} اشاره می‌کند، شایستگی یعنی کاربرد توانایی در بستری اجتماعی از طریق دانش حاصل از مطالعه و تجربه. به بیان جزئی‌تر شایستگی یعنی راهی مناسب برای ترکیب چستی^{۱۳} چگونگی^{۱۴} کاری معین. به‌رحال، شایستگی دال بر دانش به عنوان نتیجه یک هدف ایستا نیست، بلکه دانشی پویا و فعال در جهان روزانه ماست. پس شایستگی دو بعد دارد؛ دانش و مهارت‌ها. معمولاً دانش، جهان‌بینی ما را تشکیل می‌دهد و مهارت‌ها، توانایی کاربرد عمل‌گرایانه دانش ما در کارها به صورت آگاهانه یا ناآگاهانه است. شکل ۱ تعاریف بالا را روشن می‌سازد.

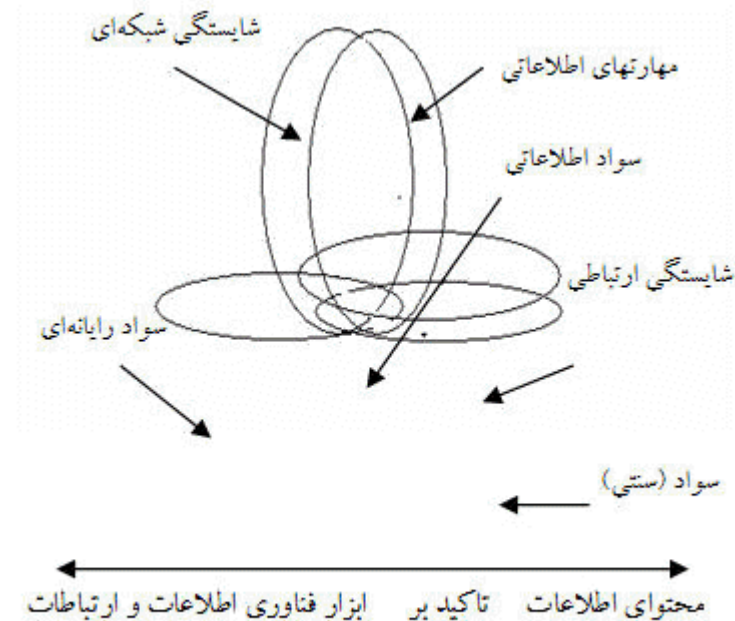
شکل ۱. شایستگی و جنبه‌های مربوط به آن

به این ترتیب، برای درک و دریافت امور، فرد نیاز به تواناییهای جسمی و هوشی دارد. به علاوه، وی باید از چگونگی کار آگاه باشد، مجری ماهری باشد و به الزامات زمینه فعالیت خود حساسیت نشان دهد. در این نوشتار برای دستیابی به ماهیت شایستگی، شکل ۱ را نقطه شروعی برای درک مفهوم شایستگیها و از جمله شایستگی شبکه‌ای در نظر می‌گیریم.

ترسیم شایستگی شبکه‌ای

سواد اطلاعاتی، شایستگی رسانه‌ای، و مهارت‌های کتابخانه‌ای نمونه‌هایی از مفاهیمی هستند که ممکن است در پوشش «شایستگی‌های اطلاعاتی» مستتر باشند. با استفاده از قواعد گوناگون شاید بتوان مفهوم سواد را در دو گروه «سوادهای مهارت پایه ۱۵» و «سوادهای دیجیتال» گنجانده. برای نمونه، سواد اینترنتی جزء سواد دیجیتالی است. مک کلور ۱۶ از اولین افرادی بود که «سواد شبکه‌ای ۱۷» را در کنار سایر انواع سواد (سواد سنتی، سواد اطلاعاتی، سواد رایانه‌ای، و سواد رسانه‌ای) قرار داد. به اعتبار ایده‌های وی و بروس ۱۸، روابط بین انواع گوناگون شایستگی‌های مربوط به اطلاعات در قالب شکل ۲ نمودار می‌شود.

شکل ۲. ترسیم جنبه‌های اصلی شایستگی‌های اطلاعاتی

به خاطر همپوشانی مفاهیم، قراردادن شایستگی‌های اطلاعاتی به صورت مجزا مشکل است. بهرحال مفاهیم با توجه به اختلافشان در تأکید بر محتوای اطلاعاتی در برابر ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۹ نمایان می‌شوند. برای تعیین چارچوبی برای شایستگی شبکه‌ای، شایستگی‌های خاص موجود در شکل ۲ به طور خلاصه بیان می‌شوند:

- سواد سنتی یعنی توانایی فهم و کاربرد اطلاعات چاپی در فعالیتهای روزانه؛ در خانه، کار، اجتماع برای رسیدن به اهداف و توسعه دانش و نیروی شخصی. اساساً، سواد اشاره دارد بر توانایی در خواندن همراه با معنی و فهم آنچه که خوانده می‌شود.

- شایستگی‌های ارتباطی بر توانایی تطبیق مناسب پیام در محیطی میانکنشی تأکید می‌کند. موارد بالا به الزامات خاص جستجوی اطلاعات در محیط شبکه‌ای نمی‌پردازد.

- سواد رایانه‌ای بر استفاده از سخت‌افزار و نرم‌افزار صرف‌نظر از کیفیت‌های خاص خدمات شبکه‌ای (مانند موتورهای جستجو در ابزارهای جستجوی اطلاعات) اشاره دارد.

- مفهوم «مهارت‌های اطلاعاتی» با توجه به محتوای اطلاعات و ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در موقعیتی بینابین قرار دارد. در عمل، مهارت‌های اطلاعاتی بر مهارت‌های جستجوی اطلاعات دلالت می‌کند. به دلیل تأکید مفهوم مهارت‌های اطلاعاتی بر اهمیت استفاده هوشمندانه از اطلاعات دریافتی از منابع مختلف اطلاعاتی، این مفهوم توجه خاصی به پرسش‌های ویژه جستجوی اطلاعات در اینترنت ندارد.

- در نهایت، «سواد اطلاعاتی» وجه مشترک همه شایستگی‌های اطلاعاتی است و به همین دلیل شایستگی شبکه‌ای جنبه‌ای از سواد اطلاعاتی لحاظ شده است. در ابتدا مفهوم سواد اطلاعاتی دربرگیرنده مضمونی دیگر بود یعنی با سواد اطلاعاتی فردی آرمانی موسوم به «مصرف کننده» اطلاعات، در جهانی متغیر و پیوسته تلقی می‌شد. به منظور بهره‌مندی از سواد اطلاعاتی، افراد باید مجموعه مهارت‌های خاصی را فرا گیرند که شامل پیگیری مکان مناسب اطلاعات و استفاده از اطلاعات برای مسئله‌گشایی و تصمیم‌گیری است (Behrens, 1994). در حقیقت همه این خواسته‌ها و اقتضائات توضیح دهنده ایده پایه‌ای سواد اطلاعاتی‌اند که عبارت است از: دسترسی ماهرانه به اطلاعات و استفاده از آن در محیط‌های متغیر اطلاعاتی.

ویژگی‌های خاص شایستگی شبکه‌ای

با توجه به موارد بالا، الزامات استفاده از اینترنت در زیر مجموعه شایستگی‌های اطلاعاتی قرار می‌گیرد. در شکل ۲ شایستگی شبکه‌ای بین سواد رایانه‌ای و مهارت‌های اطلاعاتی قرار می‌گیرد. بطورکلی، شایستگی شبکه‌ای تا حدود زیادی به همه اهرم‌های استفاده از کل اینترنت اطلاق می‌شود، برای نمونه، همه عوامل دخیل در فروش پیوسته ۲۰ یا طراحی صفحات

مک‌کلور سواد شبکه‌ای را توانایی تشخیص، دسترسی و استفاده از اطلاعات الکترونیکی از شبکه می‌داند. به گمان او، سواد شبکه‌ای باید مشتمل بر آگاهی شخص از بافت، ساخت و استفاده از منابع شبکه‌ای باشد. همچنین فرد باید از نقش اطلاعات شبکه‌ای شده در فرایند مشکل‌گشایی آگاه باشد. این نوع از سواد مهارت‌های خاصی را می‌طلبد: آگاهی از چگونگی بازیابی انواع خاصی از اطلاعات، چگونگی ترکیب منابع شبکه‌ای و نحوه استفاده از آنها در مشکل‌گشایی، وی قابلیت‌های اینترنتی ناظر بر مراحل مشکل‌گشایی را (برای مثال، در مرحله جستجوی اطلاعات کتابخانه‌های الکترونیکی و خدمات جستجو، همچنین نامه الکترونیکی و لیست سروها) در قالب نمودار ترسیم می‌کند.

بهرحال محیط‌های اطلاعاتی شبکه‌ای الزامات ویژه‌ای را برای اطلاع‌جویان تحمیل کرده‌اند. چرا که علاوه بر حجم زیاد اطلاعات موجود، منابع اطلاعاتی در حوزه‌های وسیع‌تر و مکان‌های گسترده‌تر موجودیت یافته‌اند. برای دسترسی به اطلاعات، مردم نیاز دارند تا درسیستم‌های فناوری اطلاعاتی پیچیده، متنوع و همپوشان نیز زبردست شوند. برای نمونه در فرموله کردن نیازهای اطلاعاتی در جستجوی وب، شخص مجبور است پرسش‌هایش را دقیقاً تعریف کند تا از سرریز اطلاعات زاید جلوگیری کند. یا هنگام تشخیص منابع مشابه در اینترنت، کاوشگر ناچار است در استفاده از کارکردهای خاص سیستم‌های اطلاعاتی توانا باشد به‌ویژه در مرور و تورق صفحات وب برای استفاده مؤثر از پتانسیل‌های منابع شبکه‌ای. زیرا جهش از پیوندی به پیوندی دیگر ممکن است نتایج کاوش بهینه‌ای را به دنبال داشته باشد. همچنین در جایی که منابع خاصی موجود است، مهارت‌های ویژه‌ای برای یافتن مناسب‌ترین صفحات وب یا منابع الکترونیکی دیگر لازم است.

بری و مک‌کلور، احتیاجات اساسی شایستگی شبکه‌ای را در جستجوی اطلاعات این‌گونه برشمرده‌اند:

۱. آگاهی از منبع اطلاعاتی شبکه‌ای و سازمان آنها (دانستن اینکه چه چیز در اینترنت موجود است و چگونه منابع اطلاعاتی در آن سازماندهی شده‌اند)؛

۲. استفاده ماهرانه از ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات (مثل موتورهای جستجوگر وب) مورد نیاز برای دستیابی به اطلاعات؛

۳. قضاوت درباره اطلاعات به دست آمده شامل ارزیابی کیفی، وجین اطلاعات نامناسب، و تمرکز بر نیازهای خاص؛

۴. ارتباطات، که عبارت است از خلق و انتقال پیام‌های ناظر بر نیازهای اطلاعاتی شخص، یا قواعدی که در ترجیح اقلام اطلاعاتی صورت گرفته و... با استفاده از ابزارهای ارتباطی رایانه‌ای ۲۲ مثل نامه‌های الکترونیکی. موارد بالا مؤید این نکته‌اند که شایستگی شبکه‌ای یک مفهوم شخصی نیست، بلکه به عنوان مکمل نوعی فعالیت مثل جستجوی اطلاعات است.

شایستگی شبکه‌ای در عمل: دیدگاه تئوری شناخت اجتماعی

برای فهم شایستگی در حوزه جستجوی اطلاعات، عوامل چندی باید به حساب آیند نظیر:

- اهداف و شرایط انجام فعالیت

- قواعد ترجیح کانال‌های مختلف اطلاعاتی

- آگاهی از منابع اطلاعاتی

- آگاهی از موانع دسترسی به اینترنت.

تئوری به کار رفته در تبیین شایستگی شبکه‌ای، تئوری شناخت اجتماعی آلبرت باندورا (۱۹۸۶) است که مدلی است پذیرفته شده و معتبر در شناخت رفتار افرادی که در مورد عوامل شایستگی و مهارت بحث می‌کنند. وی بر این باور است که عوامل محیطی و زمینه‌ای فعالیت مانند فشار اجتماعی، یا ویژگی‌های موقعیتی، شناختی، شخصیتی، و حتی جمعیت‌شناختی بر هم تأثیر متقابل دارند. بنابراین رفتارها به وسیله عوامل زمینه‌ای و محیطی متأثر می‌شوند و این عوامل نیز به نوبه خود از رفتارها تأثیر می‌پذیرند.

بر پایه تئوری شناخت اجتماعی، رفتار انسان توسط محرک‌هایی که ریشه در فعالیت‌های شناختی او دارد هدایت شده و ثابت می‌شود. دو عامل شناختی در مرکزیت فعالیت‌های شناختی بحث حاضر قرار می‌گیرند:

۱. تمایلات و خواسته‌های شخصی از برون‌داد اطلاعاتی؛ که در اشخاصی که عقیده دارند رفتارهای اطلاعاتی‌شان نتایج لازم را در پی خواهد داشت اهمیت فراوان دارد.

۲. باورهای شخص از خود کارآمدی‌اش ۲۳. این عامل دلالت بر مکانیزم‌های روان‌شناختی دارد که مسبب ایجاد راه‌هایی برای کسب شایستگی در افراد است. این عامل مرکزیت بیشتری دارد.

خود کارآمدی و شایستگی

همانطور که کمپو ۲۴ می‌گوید، ادراکات خودکارآمدی در نوع رفتارها، چگونگی تلاش، و پاسخ‌های هیجانی (نگرانی و فشار) شخص در حین انجام وظیفه و اجرا تأثیر بسزا دارد.

تئوري خودکارآمدي اين گونه است که رفتارهاي اشخاص به اين بستگي دارد که فرد باور داشته باشد که مي تواند عمل خاصي را با موفقيت به انجام رساند. اين باورها دانش فرد است از نوع نيازهايش و چگونگي پاسخ بدانها که همان شايستگي ادراکي اوست. با وجود چنين عاملي درون فرد، علائق در او به ظهور و بروز مي رسد و باعث رضابت خاطر او مي شود. با کسب مهارت، افراد از استانداردهاي شغلي و خودکارآمدي بالاتري برخوردار خواهند شد. به بياني موجزتر، خودکارآمدي قضاوت مردم است در مورد قابليت هايشان در سازماندهي و اجراي کنشهاي مربوط به فعاليتي خاص.

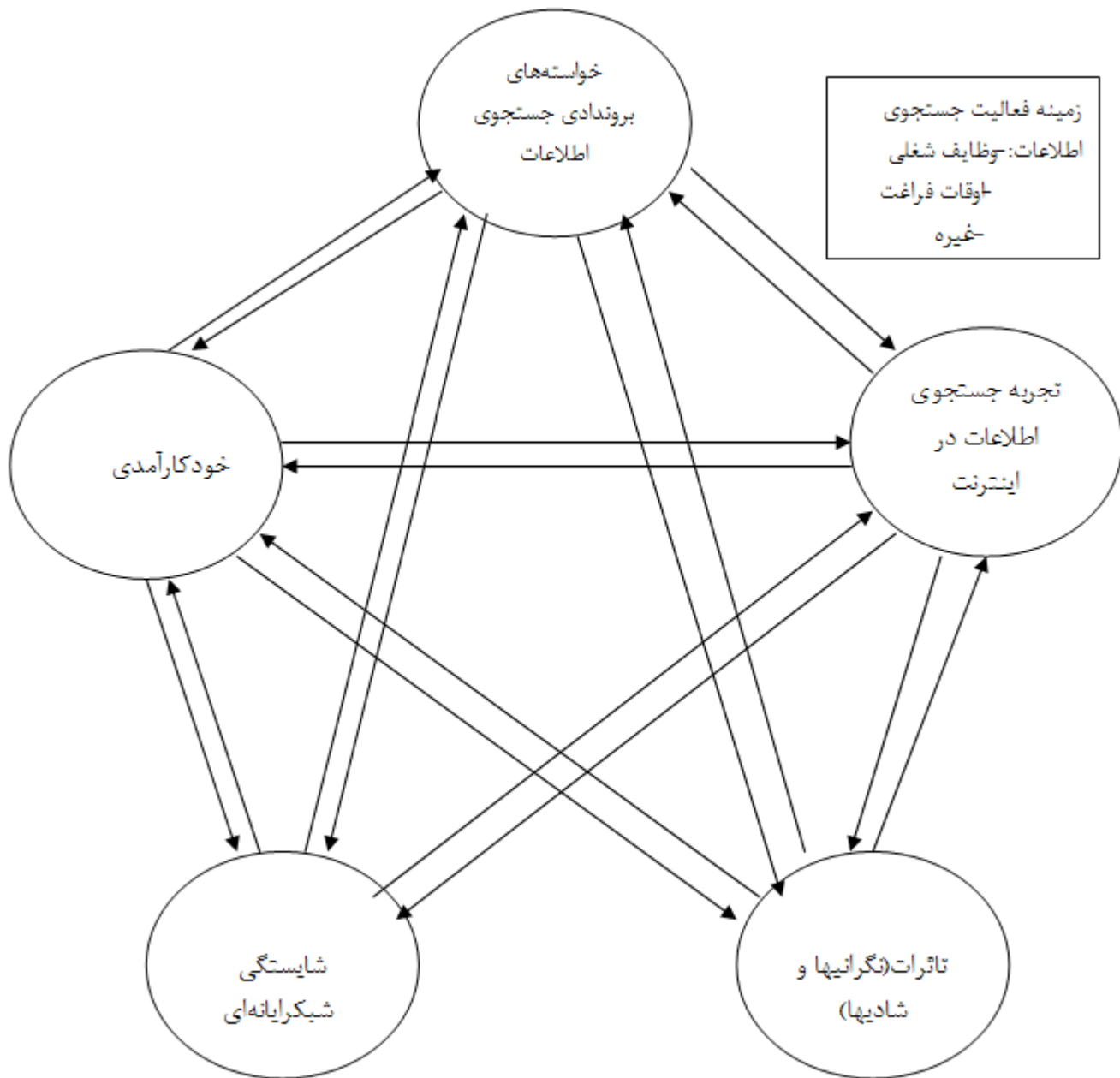
بنابراين خودکارآمدي به شايستگي فرد مربوط نمي شود، بلکه به قضاوتهاي او از آنچه با شايستگيهاي انجام مي دهد مربوط است. به گمان ما اين قضاوتها مبناي اجتماعي دارند، مثلاً موفقيت فردي که از اينترنت استفاده مي کند بر پايه پيش فرضهاي است که از موفقيت ديگر افراد (مثل دوستان و هم دانشکده ايها) در ذهن خود دارد. در مورد اينترنت، خودکارآمدي به باور شخص از توانايي اش در جستجوي موفقيت آميز اطلاعات اطلاق مي شود. يافته هاي اطلاعاتي مهم ترين منبع خودکارآمدي افراد است. چه، هرچه يافته ها بهتر و مربوط تر باشد فرد از احساس خودکارآمدي بيشتري برخوردار خواهد شد، و برعکس، هرچه يافته ها نامربوط و نامناسب باشد از ميزان احساس خودکارآمدي فرد کاسته مي شود.

به زعم ما، افرا دي که از توانايي هايشان در استفاده از اينترنت اطمينان کمي دارند از مهارت هاي اينترنتي شان رضابت ندارند، و برعکس هرچه افراد در استفاده از اينترنت مشکل کم تري داشته باشند از خودکارآمدي بالاتري برخوردارند. البته ممکن است افرا دي از اعتماد به نفس بالايي برخوردار باشند ولي به دليل نداشتن انگيزه کافي، به جستجوي اطلاعات نپردازند.

مدلي از شايستگي شبکه اي

بر مبناي تئوري شناخت اجتماعي، شايستگي شبکه اي به منزله يکي از شرايطي که افراد بايد داشته باشند منظور نمي شود، بلکه جزئي اصلي و لاينفک از هر کنش و رفتار، مثل جستجوي اطلاعات، تلقي مي شود. شايستگي شبکه اي در ارتباط با ديگر عوامل، رابطه تأثير و تأثر دارد. مدل ۳ با توجه به عقايد کمپو و لحاظ کردن خودکارآمدي پيش نهاد مي شود. اين مدل بر روابط متقابل بين عوامل اصلي شايستگيهاي اطلاعاتي تکیه دارد. روابط متقابل بين شايستگي شبکه اي، خودکارآمدي، و استفاده اينترنت جزء علائق اجتماعي هستند. شايستگي شبکه اي به عنوان ترکيبي از مهارت هاي مربوط به چيستي و چرايي با باور خودکارآمدي تلفيق مي شود. اين امر در مورد تازه کاران صحت بيشتري دارد. راه استفاده از شايستگي تا حد زيادي به چگونگي اطمينان فرد از توانايي اش در زبردستي بهره جويي از فناوريهاي اطلاعاتي و ارتباطي و جستجو براي اطلاعات مناسب از منابع شبکه اي بستگي دارد.

شکل ۳. مدلي شناختي اجتماعي از شايستگي شبکه اي

شکل ۳. مدلی شناختی اجتماعی از شایستگی شبکرایانه‌ای

بر اساس این مدل تجربه اطلاع‌جویی که از محیط شبکه‌ای دریافت می‌شود از خواسته‌های فرد متأثر می‌شود. به همین ترتیب کنش افراد از خودکارآمدیشان متأثر شده و عملیات جستجوی اطلاعات از شایستگی شبکه‌ای تأثیر می‌پذیرد. مثلاً، شخصی که علاقمند به سهیم‌کردن دیگران با تجربیات و خواسته‌هایش باشد از گروه‌های خبری یوزنت استفاده می‌کند. همان‌طور که گفته شد شایستگی شبکه‌ای افراد در چهار حیطه آموخته می‌شود: ابتدا دانستن آنچه در اینترنت موجود است و چگونگی سازماندهی منابع اطلاعاتی شبکه‌ای در آن. برای مثال، در مورد بالا فرد مجبور است تا در تشخیص مناسب‌ترین گروه‌های خبری توانا باشد. همچنین او باید از نحوه کار و استفاده از آرشیوهای بخش پرسش‌های تکراری ۲۵ آگاه باشد؛ دوم، مهارت‌های استفاده از ابزار فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور دستیابی به سرورهای اخبار و خواندن پیام‌های موجود در یوزنت؛ سوم، او باید قادر به شمرده‌سازی نیازهای اطلاعاتی‌اش در قالب پرسش‌ها و کلیدواژه‌ها باشد؛ و در انتها، توانایی انتخاب اطلاعات لازم در این مدل بر تأثیرات جستجوگر در اثر فعالیت جستجو (مانند نگرانی و خوشحالی) نیز اشاره شده است. این تأثیرات هیجانی و روانی که ناشی از تجربه است بر خودکارآمدی فرد نیز تأثیر می‌گذارد، و در نهایت این خودکارآمدی است که میزان شایستگی شبکه‌ای فرد را تعیین می‌کند. برای نمونه مهارت‌های بالای جستجوگر باعث ایجاد

خوشحالي و در نتیجه کارآمدي بالا خواهد شد. در صورتي که اگر فرد از مهارت برخوردار نباشد انگیزه‌هاي استفاده از اینترنت در او کاهش یافته و شایستگی شبکه‌اي در او تقلیل مي‌یابد. چرا که او در صدد توسعه این شایستگیها برنخواهد آمد.

نتیجه

بهرحال، در این جستار سعی بر آن شد تا شایستگی شبکه‌اي مجهول و مغفول باقي نماند، مضاف بر اینکه با ارائه مدل شناخت اجتماعی، گذشته از تعریف شایستگی شبکه‌اي، جایگاه و نحوه ارتباط آن با سایر عوامل نیز مشخص گردید. این مدل رویکردی رابطه‌اي به شایستگی شبکه‌اي داشت. این پدیده در طول زمان ثابت نیست، بلکه به عوامل گوناگون موقعیتی، شناختی، و افتضائی بستگی دارد. آنچه در این مدل مورد تأکید بود، رابطه مستقیم شایستگی شبکه‌اي و خودکارآمدي (فاکتوری شناختی- اجتماعی) است.

پدیده دیگری که می‌تواند موضوع مطالعه باشد «شایستگی جستجوی اطلاعات» است. افزون بر این می‌توان با تأکید بر این مدل، آموزش جستجوی اطلاعات در میان کاربران (تازه‌کاران و کهنه‌کاران) را مورد بازبینی و مطالعه قرار داد.

پی‌نوشتها

1. network competence
2. information literacy
3. digital literacy
4. competence
5. skill
6. information technology literacy
7. information skills
8. information-related competences
9. ability
10. Albert Bandura
11. to come together, be suitable
12. Raivola
13. What to do?
14. How to do?
15. skill-based literacies
16. McClure
17. network literacy
18. Bruce
19. Information and communication technology (ICT)
20. online
21. homepage
22. computer mediated communication (CMC)
23. self efficiency
24. Compeav
25. Frequentcy Asked Questions
26. information-seeking competence

---

* Reijo Savolainen (2002). "Network competence and information seeking on the Internet. From definitions towards a social cognitive model." Journal of Documentation, vol. 58, no. 2. pp. 211-226. Available online at <http://www.emerald-library.com/0022-0418.htm> [oct.2003]